הלכות נטילת ידים

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן קנח – דיני נטילת ידים לסעודה

א מצוה מדברי סופרים ליטול את הידים קודם שאוכל סעודה עם פת, ומצוה לשמוע דברי חכמים. והסמיכו זאת על הפסוק (ויקרא כ, ז): **והתקדשתם והייתם קדושים, והתקדשתם אלו מים ראשונים וכו'. ואף שזו מצוה מדברי סופרים מכל מקום מברכים על נטילת ידים קודם הניגוב: "אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים". שגם על מצוות דרבנן שייך לברך בלשון "וצונו", שהקב"ה צונו לשמוע לדברי חכמים.** (חולין קו.). **וצריך ליזהר מאד בנטילת ידים, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם.** [ילקו"י, חלק ג', ספר על הלכות ברכת המזון וברכות סימן קנח סעיף א', עמוד ט].

ב **אף מי שאין ידיו מלוכלכות, ואינו יודע להם שום טומאה, אינו רשאי לאכול לחם עד שיטול ידיו.** [ילקוט יוסף, חלק ג' דיני ברהמ"ז וברכות, סימן קנח הערה ב' עמוד יג].

ג **גם הנשים חייבות בנטילת ידים, ועל כן צריך כל אדם להיות בקי בהלכות נטילת ידים, וללמד את בני ביתו דיני נטילת ידים, וישגיח שיטלו ידיהם כהלכה. וכן יחנך את בניו ובנותיו הקטנים לנטילה בברכה.** [ילקוט יוסף, חלק ג' על הלכות ברכת המזון וברכות סי' קנח הע' ג' עמוד יג].

ד **האוכל פחות מכזית פת** (שהוא 9 דרהם, ומשערים לפי הנפח, אך מאחר שאין הכל בקיאים לשער בנפח, נהגו לשער במשקל, ובמשקל – כזית הוא בדרך כלל 27 גרם) **מעיקר הדין אינו צריך ליטול את ידיו, ורק אם בדעתו לאכול שיעור כזית, צריך ליטול את ידיו, אבל לא יברך על נטילה זו. ורק אם בדעתו לאכול פת שיעור כביצה, נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים. והיינו באוכל כשיעור ביצה בלא קליפתה, שאז צריך לברך על הנטילה. ונחלקו האחרונים מה הוא שיעור ביצה בלא קליפתה, ולהלכה נראה שאם אוכל כחמשים ואחד גרם פת, נוטל ידיו בברכה. והמחמיר ליטול ידיו בלא ברכה גם בפחות מכזית תבוא עליו ברכה. ויש מחמירים ליטול ידיהם** (בלי ברכה) **באכילת פת כשיעור 18 גרם, לחוש לסוברים דכזית הוא כ-18 גרם. שהרי דעת הרי"ף והרמב"ם שכזית הוא פחות משליש של כביצה, ושיעור ביצה הוא 18 דרהם, וכל דרהם הוא 3 גרם, ונמצא ששיעור כזית לדבריהם הוא כ-18 גרם. אך לדעת התוס' ומרן השלחן ערוך, שיעור כזית הוא חצי ביצה, וממילא שיעור כזית הוא 27 גרם.** [ילקוט יוסף, ח"ג הלכות ברהמ"ז וברכות, סימן קנח הערה ד', עמוד יד. יביע אומר ח"ט או"ח סי' קח אות פ, הליכות עולם ח"א עמוד שטו, פרשת שמיני אות א'. וחלק ב' עמוד רפ רפא, חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג, עמוד קיא].

ה **הנוטל ידיו בברכה על דעת לאכול שיעור כביצה פת, ואחר שהתחיל לאכול, נאנס ולא יכול להמשיך באכילתו, אינו חייב לאנוס עצמו לאכול עד שיעור כביצה, או אפילו כזית, כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, שמה שבירך על נטילת ידים אין זו ברכה לבטלה, כיון שבשעת הנטילה היה בדעתו לאכול כביצה. ומכל מקום אם הדבר אפשר ישתדל לאכול כביצה, מחמת הברכה שבירך. ולכתחלה חכם עיניו בראשו, לאכול בתחלת סעודתו פת שיעור כביצה, ורק אחר כך יאכל משאר מאכלים.** [יביע אומר ח"א חיו"ד סימן כא. וח"ה חיו"ד סימן כ' אות ג'. ילקוט יוסף, על הלכות ברהמ"ז וברכות סי' קנח הערה ה, עמוד טז. הליכות עולם חלק א' עמוד שטז].

ו **מי שנטל ידיו** [ולא בירך] **ולא היה בדעתו לסעוד כלל, ואחר כך נמלך מיד ורוצה לסעוד, צריך נטילה אחרת. ואם לא הסיח דעתו יטול בלא ברכה, שיש אומרים דבנטילת ידים לחולין אף אם לא כיוון לשם נטילה יצא אם לא הסיח דעתו מעת שנטל ידיו. ולכן יטול בלא ברכה.** [ילקוט יוסף חלק ג' דיני ברכת המזון וברכות, עמוד יז בהערה].

ז **הקובע סעודה על פת הבאה בכיסנין** (עוגה), **חייב ליטול ידיו כדין נטילת ידים לפת. ויש אומרים שאף מברך על נטילה זו, ויש חולקים. ולדינא, נוטל ידיו בלא ברכה.** [הלבוש השל"ה ויד אהרן. ואף שהחיד"א בברכ"י סי' קנח סק"ג פסק לברך, סב"ל. ואף שלד' הרדב"ז היכא שהספק במצוה ולא בברכה ברוכי מברכינן, הא לא קי"ל כהרדב"ז אלא היכא דמרן פסק להכשיר המצוה, וגם איכא חזקת חיוב. והכא אעיקרא יש ספק אם חייב בנטילה כמבואר בלבוש]. **והמברך יש לו על מה שיסמוך. ושיעור קביעות סעודה על עוגה יש אומרים שהוא 216 גרם,** [כשיעור ארבע ביצים], **ויש אומרים שהוא שיעור שלש ביצים, דהיינו, 162 גרם,** [וכן נראה דעת מרן בסימן שסח סעיף ג']. **ואף על פי שלענין ברכת המזון אנו מחמירים ואין מברכים ברכת המזון על עוגה אלא אם כן אכל שיעור 216 גרם** [וטוב להחמיר לאכול 230 גרם], **מכל מקום לענין נטילת ידים יש להחמיר כדעת מרן וליטול בלא ברכה כשאוכל 162 גרם.** [ילקוט יוסף, על הלכות ברהמ"ז וברכות סי' קנח הערה ו, עמ' יז].

ח **האוכל פת כדי להעביר את מתיקות הדבש שאכל, או להעביר החריפות ממה שאכל, יש אומרים שאפילו אם אוכל יותר מכביצה, אין צריך ליטול ידיו, כדין עיקר וטפל. ויש חולקים, ולכן כשאוכל שיעור כביצה, נכון שיטול ידיו בלי ברכה.** [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז עמ' יח. וכשאוכל כזית איכא ס"ס, שמא פחות מכביצה פטור מנטילה, ושמא בכה"ג שאין דעתו לאכילה א"צ נטילה].

ט **שיעור נטילת ידים לסעודה הוא רביעית מים. ומכל מקום טוב להוסיף וליטול בשפע, דאמר רב חסדא, אנא משאי** (נוטל) **ידי מלא חפני, ויהבו לי מן שמיא טיבותא מלא חפני.**[שבת יט].

י אין מברכים על הנטילה קודם הנטילה, משום שפעמים אין ידיו נקיות ואין לברך בידים שאינן נקיות. ולכן מנהגינו פשוט לברך על הנטילה קודם הניגוב. שגם זה נחשב כמברך קודם קיום המצוה. ואף שאנו נוטלים ידים יותר מרביעית מים על כל יד, ובזה לפי דעת מרן השלחן ערוך אין צריך ניגוב, ונמצא שאם יברך אחר הנטילה לא חשיב כמברך עובר לעשייתן, עם כל זה פשט המנהג לברך אחר הנטילה ולא קודם. ובמקום מנהג אין חוששין לספק ברכות. בצירוף סברת מיעוט הפוסקים הסוברים שאפשר לברך אחר הניגוב. [ילקוט יוסף, ברכות עמוד כ'].

יא מי שנטל ידיו כדת לסעודה, ולא בירך עליהם קודם הניגוב, לא יברך אחר הניגוב. ולדעת הרמב"ם ורוב הראשונים ומרן השלחן ערוך והאחרונים, מה שהצריכו לברך קודם קיום המצוה ולא לאחריה, הוא לעיכובא, ואם מברך לאחר עשיית המצוה, היא ברכה לבטלה. ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור שלא בירך על הנטילה, לא יברך אחר הניגוב. [הליכות עולם חלק א' עמוד שיח]. וגם לא יחכך בראשו או יגע במקומות המכוסים שבגופו, כדי שיתחייב נטילה אחרת, שאין לעשות כן על פי ההלכה, מחשש שגורם לברכה שאינה צריכה. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ"ז וברכות סימן קנח הערה י', עמוד כא].

יב אין להפסיק בדיבור בין הנטילה לניגוב. ומכל מקום אם הפסיק בדיבור קודם הניגוב, קודם שיברך, אינו צריך לחזור וליטול ידיו, אלא יברך וינגב. [וגם לא ינגב ידיו ויחזור ויטמאם כדי ליטול שנית בברכה, וכמבואר]. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות, סי' קנח הערה יא. עמוד כג]. ומכל מקום לדברים שבקדושה מותר לענות. אבל בין הברכה לניגוב לא יענה גם לדברים שבקדושה. ובשעת הניגוב יזהר שלא יפסיק כלל. [ע' ב"י סי' קסה ד"ה ואך, דלא יפסיק באשר יצר בין הנטילה לברכה וכו', ואח"כ כשיגיע זמן ברכת ענט"י דהיינו "בשעת" הניגוב יברך וכו'. ע"ש. וכל הקפידא שבשעת הניגוב לא ידבר, אבל קודם הניגוב, אכתי חשיב עובר לעשייתן לענין דיעבד או דברים שבקדושה, שאינו מעכב כל כך. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ח' או"ח סימן כ' אות ו'. ט' חאו"ח סימן קח אות פא].

יג אם נטל מקצת ידו ולאחר מכן ניגבה, ושוב חזר ונטל שארית ידו, הרי ידו טמאה כמו שהיתה, שאין נטילה לחצאין, וצריך לחזור וליטול כל ידו. אבל אם נטל מקצת ידו, ולא ניגבה, ועדיין יש במקום שנטל טופח על מנת להטפיח, וחזר ונטל שארית ידו, מועילה נטילה זו, ורשאי אף לברך "על נטילת ידים". [הליכות עולם חלק א' עמוד שכ].

יד הנוטל ידיו לסעודה ותיכף שמע ברכה או דברים שבקדושה, צריך לענות אמן ושאר דברים שבקדושה, כל עוד לא בירך על נטילת ידים. ואפילו להאומרים שאין לומר פסוק שאו ידיכם קודש מפני שחוששים משום הפסק, מכל מקום גם הם יודו שצריך לענות אמן ושאר דברים שבקדושה, ולא שייך להחמיר בזה ולומר שלא יענה עד שיתחיל לנגב ידיו, ויהרהר אמן ודברים שבקדושה בלבו, דחומרא דאתי לידי קולא היא. ורק אם בירך כבר על נטילת ידים וקודם שינגב ידיו שמע ברכה וקדושה לא יענה עד שינגב ידיו, משום דהוי הפסק בין ברכה למצוה. ושב ואל תעשה עדיף. ולכן יהרהר עניית אמן ודברים שבקדושה בלבו. [שו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סי' כ'. וחלק ט' חאו"ח סי' קח אות פא. ילקו"י ברכות עמ' תרצט, שאר"י ח"ג עמ' רפח].

טו יש נוהגים לומר אחר הנטילה (קודם הברכה) פסוק "שאו ידיכם קודש" וכו', ויש אומרים שאין לאומרו, כיון שלא נזכר בדברי האר"י ז"ל, והמיקל בזה לאומרו, אין למחות בידו שיש לו על מה שיסמוך. ומכל מקום לכתחלה נכון שלא להפסיק באמירתו בין הנטילה לברכה. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות, סימן קנח הערה יב, עמוד כד].

טז אם אין לו כלי ליטול בו את ידיו, ויש לפניו מקוה שיש בו ארבעים סאה, או ים או נהר, או מעיין אפילו אם אין בו ארבעים סאה, יטבול ידיו בהם, ויברך על נטילת ידים. ואם בירך על טבילת ידים, יצא. [ילקוט יוסף על הלכות ברכות סימן קנח הערה טז, עמוד כד].

יז יגביה ידיו ויברך, ולכתחלה יברך מעומד, אך זקן וחולה שאי אפשר להם לעמוד, מותר להם לברך על הנטילה מיושב. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות סי' קנח הערה יד. עמוד כה].

יח קודם שיבצע על הפת ינגב את ידיו היטב, שהאוכל בלי ניגוב כאילו אוכל לחם טמא. ויזהר לברך לפני שמתחיל לנגב. וטוב לנגב הידים גם אם נטל רביעית בבת אחת, או אם הטביל ידיו במי הים, או במקוה ובמעיין. [ילקוט יוסף דיני ברהמ"ז וברכות, סי' קנח הע' יד עמ' כה].

יט מותר לנגב הידים במכשיר לניגוב ידים הפועל על ידי הזרמת אויר חם על גב הידים. והוא הדין בניגוב הידים על ידי השמש וכדו'. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ"ז וברכות, סי' קנח הער' טו, עמ' כה].

כ אין לנגב הידים בחלוקו, דקשה לשכחה. ומכל מקום הנוהגים לנגב בבגדיהם את רסיסי המים שעל גב הידים, קודם הנטילה, אין לחוש בזה משום שכחה. [ילקוט יוסף, ח"ג שם, עמוד כו].

סימן קנח – נטילת ידים לטיבולו במשקה

א האוכל דבר שיש עליו רטיבות מים, (שלא בתוך הסעודה), או משאר משקין צוננין, (שהם: יין, דבש דבורים, שמן זית, וחלב, טל, דם ומים), ולא ניגב, ויש בדבר רטיבות שהיא טופח על מנת להטפיח, וכן אם מטביל לתוך משקה, צריך ליטול ידיו בלי ברכה. ורמז לדבר: שבולת שטפתני, ראשי תיבות: שמע,

טיבולו במשקה, פת, תפלה, נטילת ידים, שכל אלו צריכים נטילת ידים. אבל לא יברך על נטילת ידים, כיון שיש פוסקים שסוברים שאין צריך נטילה. ואף על פי שלהלכה חייב ליטול ידיו, מכל מקום לא יברך על הנטילה, דספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף, חלק ג׳ על הלכות ברכת המזון וברכות, סימן קנח ב׳, הערה א, עמוד כז].

ב צריך ליטול ידיו לטיבולו במשקה ככל דיני נטילת ידים לסעודה. וטוב שלא לדבר בין הנטילה לאכילה, משום דתיכף לנטילה ברכה. ואמנם אין זה מעיקר הדין, שלא נאמר דין זה דתיכף לנטילה ברכה אלא במים אחרונים. [פמ״ג. ילקוט יוסף ח״ג, על הלכות ברהמ״ז וברכות עמו׳ ל].

ג אף על פי שבנטילת ידים לסעודה לכתחלה בעינן כוונה לנטילה המכשרת לאכילה, מכל מקום בנטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה אין צריך כוונה. [ילקו״י, הל׳ ברכות עמוד כט בהערה].

ד אפילו אם אין ידיו נוגעות ברטיבות, או שאוכל על ידי כף או מזלג, צריך ליטול ידיו. אלא אם כן לוקח המאכל על ידי מגבת או כפפות, שאז אין צריך ליטול ידיו, אם אין לו מים. [ילקוט יוסף, חלק ג׳ דיני ברכת המזון וברכות, סימן קנח ב׳ הערה ב. עמוד ל].

ה האוכל יותר מכזית חזרת שיש עליה רסיסי מים, (בשיעור טופח על מנת להטפיח) צריך ליטול ידיו משום דבר שטיבולו במשקה, אף אם אוחז בראש החזרת במקום שאין שם רטיבות. וכן האוכל פירות שנשטפו במים, ולא ניגבום, ויש בהם רטיבות של טופח על מנת להטפיח, אף שאינו נוגע ברטיבות נוטל ידו. [ילקו״י, דיני ברהמ״ז וברכות עמוד לא].

ו האוכל דבר שטיבולו בדם דגים וחגבים, אין צריך ליטול ידיו כדין דבר שטיבולו במשקה. וכן האוכל דג עם דמו, אין צריך נטילת ידים. וכן חולה הצריך לאכול דבר הטבול בדם (של בהמה או של עוף) לרפואתו, מפני פיקוח נפש, או בדם אדם האסור מדרבנן, צריך ליטול ידיו כדין האוכל דבר שטיבולו במשקה. [ילקוט יוסף, הל׳ ברהמ״ז וברכות, סי׳ קנח ב׳ הערה ח׳, עמוד לג].

ז המטבל לתוך יין שרוף העשוי מתבואה, או מתמרים, צריך ליטול ידיו. [ילקו״י שם, עמ׳ לד].

ח האוכל פרי שאין עליו רטיבות כלל, אף שיוצא המיץ מהפרי ומרטיבו, אין צריך נטילת ידים. וכן המטבל במי פירות אין צריך נטילת ידים. [ולפיכך בליל פסח יש לתת מים בתוך המיץ לימון עד שיעור רוב, כדי שהטיבול של הכרפס יהיה חייב בנטילת ידים, לקיים את הסדר שקבעו ״קדש, ורחץ כרפס וכו״׳]. וכן המטבל בתוך דבש תמרים, אין צריך נטילת ידים, דדבש שאמרו היינו דבש דבורים, ודבש תמרים חשיב כמי פירות. [ילקוט יוסף, ח״ג שם עמוד לה].

ט האוכל תפוח מרוקח בדבש, אין צריך ליטול את ידיו כדין האוכל דבר שטיבולו במשקה, שמאחר ונתבשל כל כך עד שנבלע בתוך האוכל, נתבטל מתורת משקה וחזר להיות כאוכל. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברכת המזון וברכות, סימן קנח ב׳, הערה יב, עמוד לו].

י האוכל דבר שטיבולו במשקה פחות מכזית, מעיקר הדין אין צריך נטילת ידים כלל. [ורק לגבי ליל הסדר כתב מרן שיטול ידיו בפחות מכזית, כדי שהתינוקות יראו שינוי וישאלו]. ואף על פי כן ירא שמים יחוש לעצמו ליטול ידיו, אף כשאוכל פחות מכזית, אולם בצירוף ספק נוסף, וכגון אם מטביל פת פחות מכזית לתוך מרק מבושל, אין צריך ליטול ידיו, דתרי חומרי לא עבדינן. [דכיון שהוא מרק יצא מתורת משקה ונחשב כאוכל, ועוד שהוא פחות מכזית]. וכן אם אוכל פחות מכזית וגם אינו נוגע בידיו במשקה, אין צריך ליטול ידיו. [אפילו במשקה שאינו מבושל] [ילקו״י שם עמוד לז].

יא יש אומרים שאם מטבל עוגה בכוס תה או קפה, כיון שהם חמים אם אינו אוכל כזית, או שאינו נוגע בידיו במשקה, אין צריך ליטול ידיו. דהוי תרי חומרי, גם משקה מבושל, וגם אינו נוגע, או פחות מכזית. ויש אומרים דכל זה שייך במרק, אבל בתה או קפה עדיין תורת משקה עליו גם אחר שהרתיחו המים. ובזה רק אם אינו נוגע במשקה, וגם אינו אוכל כזית אין צריך ליטול ידיו. אבל אם נוגע בידיו במשקה, או שהוא כשיעור כזית, אף שהוא משקה רותח צריך ליטול ידיו. ואף שכן נראה עיקר לדינא, כמה אחרונים כתבו להקל כסברא ראשונה. ובצירוף דעת הסוברים להקל בטיבולו במשקה, יש לסמוך על המקילין. [הנה בדבש יש שכתבו להקל שיצא מתורת משקה. וראה בילקו״י שם. ולגבי קפה ותה, דעת הכנה״ג, חסד לאלפים, נוה שלום, ובן איש חי, דגם כן הוי תרי חומרי, שאם אינו נוגע במשקה, או שאינו אוכל כזית, א״צ ליטול ידיו. ואמנם מדברי שאר האחרונים משמע שרק בדבש ומרק שיצא מתורת משקה על ידי הבישול, הוי תרי חומרי [כשאינו נוגע ואינו אוכל שיעור כזית]. ובהליכות עולם ח״א עמוד של״א כתב להקל בזה. [דנאמן עלינו הכנה״ג בד״ז]. בצירוף סברת התוס׳ דבזמן הזה אין צריך ליטול ידיו לטיבולו במשקה. ולפי זה צ״ל דמה שכתב בשו״ת יביע אומר ח״ט חאו״ח סי׳ קח אות פג שאם מטבל בתה או קפה, פחות מכזית, וגם לא נוגע במשקה אין צריך ליטול ידיו, לאו דוקא קאמר בקפה ותה, דבמשקה רותח גם בנוגע בידיו שרי, בפחות מכזית, או בכזית ואינו נוגע במשקה].

יב האוכל פת שהניחוה בתוך מרק חם, וכדומה, (שלא בתוך הסעודה) אין צריך ליטול ידיו מדין טיבולו במשקה. כיון שאוכל על ידי כף, וגם הוא דבר מבושל. ואם ירצה להחמיר ליטול ידיו מדין פת פחות מכזית, תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד לח].

יג האוכל בידו כזית בשר או עוף שיש עליהם רטיבות מים, (טופח על מנת להטפיח), שלא בתוך הסעודה, צריך ליטול ידיו כדין טיבולו במשקה. אבל האוכל צלי, אף שקודם הצלייה הדיחו את הבשר במים, ואחר הצלייה יש עליו מוהל טופח על מנת להטפיח, אין צריך ליטול ידיו. [ילקוט יוסף, חלק ג׳ דיני

ברכת המזון וברכות סימן קנח ב׳ הערה טו, עמוד לח].

יד האוכל סופגניה, אף על פי שהיא ספוגה בשמן, וידיו מתלכלכות בשמן (בשיעור שיש בו טופח על מנת להטפיח), אין צריך ליטול ידיו משום טיבולו במשקה, באופן שטיגון הסופגניות לא נעשה בשמן זית, אלא בשמן סויה וכדומה. אך אם טיגנו הסופגניה בשמן זית, צריך ליטול ידיו, ולא דמי לאוכל תפוח שנתבשל עם דבש, שאינו צריך ליטול ידיו. [ילקוט יוסף, על הלכות ברכת המזון וברכות, סימן קנח ב׳ הערה טז, עמוד לט, ועמוד תרצט. שארית יוסף חלק ג׳ עמוד רפט].

טו האוכל ירקות הנמצאים בתוך מרק (שלא בתוך הסעודה) או אורז וכל מיני תבשיל שיש בהם רטיבות, על ידי כף או מזלג, אין צריך ליטול ידיו משום טיבולו במשקה, וכן המנהג. שאין הדרך לאוכלם אלא בכף או מזלג, והוא גם דבר לח מבושל. [וכל מה שדרכו לאכול ביד, אפילו אם אוכלו על ידי כף או מזלג, אם הוא טיבולו במשקה צריך ליטול ידיו]. [ילקו״י, שם עמוד לט].

טז האוכל עוגה ומטבלה בחמאה או בגבינה קרושה, אין צריך ליטול ידיו משום טיבולו במשקה, שחמאה וגבינה קרושה דינם כאוכל. אבל המטביל לתוך חמאה שנימוחה, צריך ליטול ידיו, כדין דבר שטיבולו בחלב. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז וברכות סי׳ קנח ב׳ הערה יח, עמוד מ].

יז האוכל פירות מבושלים (קומפוט) במים, אין צריך לזה נטילת ידים, כיון שאוכלם בכף ואינו נוגע בידיו בפירות, וגם המים הם מבושלים. ואם אוכל פחות מכזית יכול אף ליגע בידיו בפירות. ומכל מקום ראוי להחמיר שלא יגע בידיו בפרי. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז וברכות עמוד מ׳].

יח המטבל דבר מאכל במלח, אף שהמלח בא מהמים, אין צריך ליטול ידיו מדין טיבולו במשקה, דמלח קרוש אין שם משקה עליו. [ילקוט יוסף, חלק ג׳ דיני ברהמ״ז וברכות עמוד מ׳].

יט הטובל אצבעו במשקה, ומוצץ המשקה, אין צריך נטילת ידים, שלא תיקנו נטילת ידים לשתייה, ולכן אין השותה צריך ליטול ידיו, אף אם הוא שותה מים בידיו מהנהר. [שם עמוד מ׳].

כ הנוטל ידיו לפירות שאין עליהם רטיבות, הרי זה מגסי הרוח, שמראה בעצמו שהוא מדקדק במצות במה שאינו צריך. ואף אם לא יברך על נטילה זו, אין ליטול את ידיו לפירות. אבל אם היו ידיו מלוכלכות בטיט וכדומה, ורוצה לאכול פירות, מותר לו לרחוץ את ידיו, שהרי אינו עושה כן בתורת חיוב. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות, סימן קנח ב׳ הערה כד, עמוד מא].

כא אם נטל ידיו למים אחרונים, ונמלך לאכול דבר שטיבולו במשקה, [ואחר האכילה חוזר ליטול ידיו למים אחרונים. ראה משנ״ב סי׳ קעט סק״ב], יש אומרים שא״צ ליטול ידיו שוב, ויסמוך על הנטילה שנטל לסעודה. ויש חולקים ואומרים שצריך ליטול ידיו שוב. וכל שכן אם כבר בירך ברכת המזון והביאו לו תיכף אחר ברכת המזון דבר שטיבולו במשקה, שצריך לחזור וליטול ידיו. והמיקל בזה כדעה הראשונה בעת הצורך, יש לו על מה שיסמוך. [ילקוט יוסף, ח״ג, עמ׳ מא].

כב אם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה, ואחר כך רוצה לאכול לחם, אף ששמר את ידיו, אין אותה נטילה עולה לו, וצריך לחזור וליטול ידיו שנית. אך לא יברך על נטילת ידים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קנח ב׳ הערה כו, עמוד מב].

סימן קנט – באיזה כלי נוטלין

א לא יתן מים לחביריו בחפניו, שאין נוטלין ידים אלא בכלי. וכל סוגי הכלים כשרים לנטילת ידים, אפילו כלי העשוי מרפש ועפר. וצריך שהכלי יהיה מחזיק שיעור רביעית מים. ואם אינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו, אפילו שימלאנו כמה פעמים באופן ששופך על ידיו כמה רביעיות. וצריך ליטול שוב את ידיו כדין, ומכל מקום אין צריך לנגב ידיו קודם שיטלם כדת, ויכול ליטול ברביעית על ידיו על גבי מים אלו. [ילקו״י דיני ברהמ״ז וברכות, סי׳ קנט הערה א׳ עמ׳ מד].

ב אם אין שם כלי לנטילה, אלא בקבוק שפיו צר, יש להקל ליטול ממנו נטילת ידים לסעודה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קנט הערה ב, עמוד מה].

ג והוא הדין שמותר ליטול ידים מבקבוק פלסטיק המיוצר בימינו, שיש בתחתיתו מיתקן פלסטיק שחור הגורם לבקבוק שיעמוד יציב. [מאחר שהוא דבוק לבקבוק]. [ילקוט יוסף, שם, עמוד מה].

ד כלי שיש לו בליטה לשפוך ממנו מים, כמו קנקן מים שנעשה מתחלה כך, כשר לנטילה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קנט הערה ג׳, עמוד מו].

ה אין נוטלין ידים מכלי נקוב או סדוק, או שבור. ואם ניקב הכלי בנקב קטן, כמוציא משקה, שהוא נקב קטן מאד פחות מכונס משקה, אפילו אין למטה מן הנקב שיעור רביעית, הכלי כשר ליטול בו ידיו לסעודה, ומברך על נטילת ידים. [ילקו״י שם סי׳ קנט הע׳ ד׳ עמ׳ מו, ומה שכתבנו בילקו״י שלא יברך, הנה בהליכות עולם ח״א עמ׳ שכז נתבאר שבספיקות בנט״י מברכים, וכן עיקר].

סימן קנט (המשך) – כיצד יבואו המים על ידיו

ו צריך שהמים היורדים על הידים יבואו מכח אדם, ולא שיבואו מאליהם. [ילקו״י שם עמו׳ מז].

ז הכל כשרים ליתן מים על הידים, אפילו חרש שוטה וקטן. ואף מקטן שלא הגיע לגיל שש שנים, ורשאי לעשות כן אפילו לכתחלה, ומברך על נטילת ידים. [ילקו״י הלכות ברכות עמוד מח, וכ״ה בהליכות עולם ח״א עמוד שכט]. וכן אם קוף נתן את המים על ידיו, מועילה לו הנטילה. ואם משרת גוי הביא את המים, יכול ליטול מהם, ומה שכתב המהרש״ל להזהר בזה, כוונתו שיש להזהר שגוי לא יצוק מים על ידיו בנטילת ידים. ואמנם היכא דאי אפשר, אפשר להקל אף שגוי יוצק מים על ידיו. וכתב בספר נהר מצרים, שהמנהג כיום שמשרת גוי גם יוצק מים על ידי הישראל, ולא נהגו להקפיד בזה כלל. [ילקוט יוסף על הלכות ברכות סי׳ קנט הע׳ ו׳, עמוד מח בהערה].

ח אין ליטול הידים על ידי פתיחת הברז וסגירתו, אלא יטול על ידי כלי. ומכל מקום כשאין לו כלי, יש שכתבו להקל ליטול ידיו על ידי פתיחת הברז וסגירתו, דבזה המים יורדים מכוחו, ויש שכתבו להקל בזה רק כשהמים מגיעים מחבית. [לך שלמה סי׳ ו. זקן אהרן ב׳ סי׳ א. נהר מצרים הל׳ נט״י ה״ג]. ולמעשה בשעת הדחק כשאין לו כלי, יכול לסמוך על המקילין, על ידי פתיחת הברז וסגירתו בכל שפיכה. [ילקו״י ברכות עמוד מט. וכ״כ בשלמת חיים סי׳ קסג. ובהלל אומר סי׳ קט, ובישכיל עבדי ח״ה סי׳ כו, ובציץ אליעזר ח סי׳ ז. וע״ע בס׳ דובב שפתי ישנים עמ׳ 132, ובשו״ת תולדות יצחק א׳ סי׳ ט].

ט לכתחלה צריך שהמים יבואו על כל כף היד, ובעת הנטילה יהפוך ויסובב את ידיו כדי שיבואו עליהם מים מכל צד, ובין אצבעותיו, עד פרק כף היד. ומכל מקום אם לא באו המים על כל כף היד אלא עד סוף קשרי האצבעות, מועילה לו הנטילה, ומכל מקום אם יש לו עוד מים ישפוך עוד מים על ידיו, אבל אם אין לו עוד מים, יצא ידי חובה, ויברך וינגב ידיו, ויוצא ידי חובת נטילת ידים לדעת האומרים ששיעור נטילת ידים הוא עד סוף קשרי האצבעות. וכן הדין אם אחר שנטל ידיו ראה שנשאר איזה מקום בכף ידו שהוא יבש, [ולא עד קשרי האצבעות] מאחר שעסק בידיו קודם הנטילה בשמן ובנפט, ומחמת כן אין המים נראים על איזה מקום בכף ידו, ואין לו עוד מים לשפוך, מועילה הנטילה כנזכר. [ילקו״י ברכות עמוד נא. ומה שכתב בהליכות עולם ח״א עמ׳ שכד, ״איזה מקום בכף היד״ היינו אחר קשרי האצבעות, וכמבואר בילקו״י שם].

י מי ששאשתו אינה טהורה מותר לה להכין לבעלה את המים לנטילה, אך אסור לה לפתוח הברז כשידיו תחת הברז, כדי לרוחצם [בנטילת ידים לשירותים וכדומה], שהרי היא יוצקת עליו מים מכוחה. אבל אם היא פותחת את הברז של המים, ואחר כך הוא נותן את ידיו תחת הברז, לדידן יש להתיר. ולנוהגים כדעת רבינו יונה יש להקל על ידי שינוי, כגון שתפתח הברז ביד שמאל, קודם שיתן ידיו תחת הברז. [ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס״ד, סימן ד׳ הערה יג, עמוד שלא. ושם משא ומתן בדברי טהרת הבית בדין זה].

יא אם שופך על ידיו רביעית בבת אחת, מעיקר הדין די בפעם אחת, ומכל מקום מנהגינו ליטול ג׳ פעמים. ויטול ידיו כסדר הזה: יקח הכלי ביד ימין וימסרנו ליד שמאל, ויד שמאל תשפוך על יד ימין ג׳ פעמים בזה אחר זה, ויניח הכלי וישפוך מיד ימין על יד שמאל ג׳ פעמים. וגם מי שהוא איטר יד שכל מעשיו ביד שמאל, יתחיל הנטילה ביד ימין ככל אדם. [ילקוט יוסף על הלכות ברכת המזון וברכות, חלק ג׳ עמ׳ נג].

יב כוס העשוי מנייר או מקרטון, היכול להחזיק את המים בתוכו, וכן כוס הנועד לשימוש חד פעמי, כשרים לנטילת ידים. אבל אין ליטול הידים משקית ניילון, ואף בשעת הדחק שאין לו כלי זולת השקית ניילון, אין לו ליטול מהשקית ולברך על הנטילה, אלא יפרוס מפה על ידיו ויאכל, כדין מי שאין לו מים לנטילה. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז וברכות סי׳ קנט הערה י׳, עמוד נד].

יג כלי נחושת שניקב באופן שפוסל את הכלי מלשמש ככלי לנטילת ידים, ותיקנוהו על ידי סתימת הנקב בבדיל, יש להכשירו לנטילת ידים בברכה. וכן הדין אם סתמוהו בזפת. וכלי חרס שניקב וסתמו בחרסית, אם אין לו כלי אחר רשאי ליטול בו ידים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סי׳ קנט הערה יא. עמוד נו. הליכות עולם ח״א עמ׳ שכח. ושם נתבאר הדין לגבי הברכה].

יד מה שמצוי היום, שמחברים הכלי לידיות או לשרשרת על ידי חיבור במכונה מיוחדת, אין זה נחשב כניקב הכלי, וכשר ליטול בו את הידים, שהנקב והסתימה באין כאחד. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד נו].

טו לכתחלה יש לכוין בעת הנטילה לנטילה המכשרת לאכילה. ואם לא כיוון עלתה לו הנטילה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד נו. ושם חילוק בין דין מצוות צריכות כוונה שמרן פסק בסימן ס׳ סעיף ד׳ דצריכות כוונה, ואילו כאן מרן כתב בלשון לכתחלה. ראה שם החילוק].

סימן קס – איזה מים כשרים לנטילת ידים

א מים שנשתנו מראיהן, בין מחמת עצמן, בין מחמת דבר שנפל לתוכם, בין מחמת מקומם, פסולים לנטילת ידים. ומים שהם עכורים מחמת עפר וטיט שנפלו לתוכם, כשרים לנטילת ידים, שדרך המים להיות מעורבים בעפר וטיט, וגם לבסוף אחר שישהו אותם דרכם להיות צלולים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני

ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה א׳, עמוד ס. משנ״ב סק״ג וס״ק מב. בא״ח פר׳ קדושים אות ב. הליכות עולם ח״א עמוד שלו].

ב מים שצבעם השתנה למראה לבן, ויש בהם כמין ענן וערפל, ובתוך כמה רגעים נעלם הענן והמים נעשים צלולים, כשרים ליטול בהם את הידים, אף בעודם כך, ואין צריך להמתין עד שהמים יהיו צלולים, ואפילו לכתחלה. והוא הדין במים של הברז שיש בהם תערובת חול חום, ולאחר כמה רגעים החול שוקע והמים חוזרים להיות צלולים, שמים אלה כשרים לנטילת ידים, גם כשיש לו מים אחרים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה ב׳, עמוד סא ובהערה שם. שוב ראיתי שכן פסק גם בהליכות עולם ח״א עמוד שלו, וזכינו לכוין לדעתו].

ג מים שנעשה בהם מלאכה פסולים לנטילת ידים. אבל אם יש ספק אם נעשה בהם מלאכה אם לאו, כשרים לנטילת ידים, ויכול אף לברך על נטילה זו, שכל ספק בטהרת ידים טהור. [והרי זה דומה לדין ספירת העומר בבין השמשות, ולדין הנחת עירובי תבשילין בבין השמשות, שכיון שהותר לעשות מצוות אלה בבין השמשות, שהרי הן מצוות דרבנן, וספיקא דרבנן לקולא, רשאי אף לברך עליהן]. [ילקוט יוסף, הל׳ ברכות סימן קס הערה ג׳, עמוד סא, ועמוד תשא. שארית יוסף חלק ג׳ עמוד רצא. ואף שכתבנו בילקו״י לחוש שלא לברך, מכל מקום בהליכות עולם ח״א עמוד שכב הוכיח שכל ספק בטהרת ידים טהור, וברוכי נמי מברכינן. ומשנה אחרונה עיקר].

ד אם יש לפניו מים שיש בהם ספק אם נעשתה בהם מלאכה, אף על פי שכשרים לנטילת ידים, מכל מקום אם יש לפניו מים אחרים שאין בהם ספק, טוב שיטול ידיו מן המים האחרים שאין בהם ספק. [הליכות עולם חלק א׳ עמוד שמא]

ה אם אחר שנטל ידיו במים נתעורר לו ספק אם היה במים כשיעור, אין צריך לחזור וליטול ידיו. אבל לכתחלה אם יש לו ספק אם יש במים כשיעור לא יטול ידיו בהם, דהוה ליה כספק חסרון ידיעה מה שאינו יכול לברר אם יש בהם כשיעור. [הליכות עולם חלק א׳ עמוד שמ].

ו מים של החביות שלנו, שיש בראש החבית כדור מתכת צף, הנועד לעצור את זרימת המים לחבית, על ידי כך שהמים מגביהים את הכדור עד לגובה מסויים ואז נעצרת זרימת המים, אינם נחשבים למים שנעשה בהם מלאכה, וכשרים לנטילת ידים. [ילקו״י, הל׳ ברכות עמ׳ סא].

ז והוא הדין במים העוברים בצינורות, ומפעילים את שעון המים, שגורמים להזזת מחוגת שעון המים שהותקן על ידי העיריה, ומראים על כמות זרימת המים, שאינם חשובים כמים שנעשה בהם מלאכה, ומותר ליטול ידיו במים אלה. [ילקו״י הל׳ ברכות, עמ׳ סב. הליכו״ע א׳ עמ׳ שלח].

ח מים חמים שהיו נתונים בתוך בקבוק גומי הנועד להניחו על מקום מכאוביו של אדם, יש מחמירים שלא ליטול ממים אלה [לאחר שנצטננו], מחשש דחשיבי כמים שנעשה בהם מלאכה. ובפרט אם נעשו אצלו כשופכין. [ילקו״י על ברכות עמוד סב. שארית יוסף חלק ג׳ סי׳ קס].

ט מים שלפני הנפח, אף על פי שלא נשתנו מראיהם פסולים לנטילת ידים. ומים שלפני הספר, אם ידוע שטבל בהם ידיו, פסולים לנטילת ידים, אבל אם לא ידוע הדבר אם טבל בהם ידיו או לא, כשרים לנטילת ידים. [ילקוט יוסף, על הלכות ברכות עמוד סג. הליכו״ע ח״א עמוד שלח].

י מים שהנחתום הדיח בהם את ידיו מהבצק הדבוק בהם, כשרים לנטילת ידים כשאין לו מים אחרים, ומברך על הנטילה ברכת על נטילת ידים. [הליכות עולם ח״א עמ׳ שלז. ילקו״י שם, עמ׳ סג].

יא מי ששרה ירקות במים כדי שלא יכמושו, אסור ליטול ידיו במים אלה. [ילקו״י שם, עמוד סד].

יב הנותן דגים חיים לתוך מיתקן מיוחד הנקרא אקווריום, אין ליטול הידים ממים אלה, כל שיש שם מעט לכלוכים, ואז נחשבים לגביו כמים סרוחים. אמנם אם נתן דגים חיים בתוך המים לאיזה זמן מועט, מותר ליטול ממים אלה. [ילקו״י, שם עמוד סד, ושארית יוסף ח״ג עמוד רצד].

יג מי ששרה פתו במים של חבירו, יש להחמיר שלא להשתמש במים אלה לנטילת ידים, כדין מים שנעשה בהם מלאכה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה ט׳, עמוד סה].

יד אם הניח בקבוק חלב חם בתוך כלי עם מים צוננים, כדי לקרר את החלב, אין ליטול הידים ממים אלה. וכן אם צינן יין במים, או מים במים, אין ליטול מהם נטילת ידים, דחשיב כמים שנעשה בהם מלאכה. אבל אם הניח מים צוננים בתוך מים קרים רק כדי שלא תפוג צינתם, או כדי למנוע שהמים יתחממו מחום היום, וכן ביין שנתן לתוך מים רק כדי לשמור על קרירות היין, כשרים לנטילת ידים ואינם חשובים כמים שנעשה בהם מלאכה. וכן הנותן קנקן סודה לתוך מים קרים כדי לשמור על הקור של הסודה, המים כשרים לנטילת ידים. מאחר שרק שמר על הסודה שלא תתחמם יותר, והסודה כבר היתה צוננת. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה י׳, עמוד ס״ה, ורצ״א, ות״ש, הליכות עולם חלק א׳ עמוד שלח].

טו מים המתהווים על ידי קרח שנימס, כשרים לנטילת ידים. וכן מים של מקרר קרח, כשרים לנטילת ידים ואינם חשובים כמים שנעשה בהם מלאכת קירור, שהרי פנים חדשות באו לכאן. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה יא, עמוד סז].

טז מים שהיה יודע את משקלם ושקל כנגדם בשר, אף על פי שלא נעשה מלאכה בגופן, פסולים לנטילת ידים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה יב, עמוד סז].

יז נתן מים לתוך כלי כדי לבדוק אם הכלי סדוק או לא, אם יש לו מים אחרים יטול בהם, ואם לאו המים שבכלי כשרים לנטילת ידים, ואינם נחשבים כמים שנעשה בהם מלאכה. [ילקו״י, על הלכות ברכות עמוד סח, ועמו׳ תש. שאר״י ח״ג עמוד רצ. ובהליכות עולם ח״א עמ׳ שלח משמע, דנוטל מהם בברכה].

יח מי שנתן מים בצלוחית לראות כמה מים הצלוחית מכילה, יש מי שאומר שמים אלה פסולים לנטילה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד סח בהערה יג].

יט מים שהונחו בחבית חדשה כדי שהחבית תשאב מהמים, ואחר כך נותנים לתוך החבית יין, או שמן, ואז החבית לא תשאב מהיין והשמן, יש להכשיר מים אלה לנטילת ידים, ואינם נחשבים כמים שנעשה בהם מלאכה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סי׳ קס הערה יד, עמ׳ סח].

כ מים ששתה מהם כלב או חזיר, אף שלדעת מרן השלחן ערוך אין לפוסלן לנטילת ידים, מכל מקום נכון לחוש בזה לדעת המחמירים, מאחר שכן מצינו בתוספתא, ולכן לא יטול ידיו במים אלה. אבל מים ששתו מהם שאר בהמות או חיות או עופות, כשרים לנטילת ידים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה טו, עמוד סח. הליכות עולם חלק א׳ עמוד שמ].

כא מים חמים שהוחמו על ידי האש, מותר ליטול מהם נטילת ידים. ונכון שימתין עד שהמים יהיו פושרין, שאז לכולי עלמא אפשר ליטול מהם נטילת ידים, ובפרט שקשה ליטול הידים במים חמים שהיד סולדת בהם. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה טז, עמוד סט].

כב אין ליטול הידים מהמים של חמי טבריה, מפני שהם מרים ואינם ראויים לשתיית כלב. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד ע, בהערה טז ד״ה וכל זה].

כג מים סרוחים, שאין הכלב יכול לשתות מהם, אין ליטול מהם נטילת ידים, ומים סרוחים שזיקקום, יש אומרים שחזרו להיכשרם הראשון ומותר ליטול מהם נטילת ידים. ומים סרוחים הנמצאים בבורות, ומפיגין סרחונן באויר הרקיע, כל עוד שלא הפיגו סרחונן, פסולים לנטילה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות סימן קס הערה יז, עמוד ע׳].

כד אין נוטלים ידים ממי הים, שהרי מים אלה אינם ראויים לשתיית כלב. ולכן יטביל ידיו במי הים, או במקוה טהרה שיש בו ארבעים סאה, או במעיין אפילו אין בו ארבעים סאה, ורשאי לברך על נטילה זו על נטילת ידים. ואם הרתיח את מי הים עד שהלכה מרירותם, כשרים לנטילה בכלי. ואם אי אפשר לו להרתיח את מי הים, וגם אינו יכול להטביל ידיו בים, כגון שהוא נמצא בספינה, ואין לו מים אחרים לנטילה, יטול ידיו ממי הים המלוחים דרך נטילה, ולא יברך, וזה עדיף יותר מאשר ינקה את ידיו במידי דמנקי. [שם עמ׳ עד. הליכו״ע א׳ עמ׳ שכט]

כה אין להתיר לכתחלה ליטול ידים לסעודה (ולשחרית) בחדר אמבטיא שיש שם בית כסא, אף על פי שקבוע בו סילון מים השוטפים בזרם אדיר ומנקים את האסלה היטב. ובשעת הדחק שאין לו מקום אחר לנטילת ידים, יש להקל. [ילקוט יוסף ח״ג דיני ברכות עמוד עז].

כו חדר אמבטיא שאין שם בית כסא, ויש שם ברז קבוע עם קערת רחצה, מותר לכתחלה ליטול שם את הידים. ויברך על הנטילה מחוץ לחדר האמבטיא. והמחמיר ליטול את ידיו תמיד במטבח וכדומה, תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז וברכות סי׳ קס הערה כ, עמוד עח].

כז מים שהיו בתוך כלי ושהו בבית הכסא, אפילו היו מכוסים, נכון להחמיר היכא דאפשר שלא ליטול בהם את הידים. ובשעת הדחק יש להקל, ובפרט בבתי כסא של זמנינו. [ילקוט יוסף על הלכות ברכת המזון וברכות, סימן קס הערה כא, עמוד עח].

כח אם אין לו מים רשאי ליטול ידיו לסעודה במי סודה, ויברך על נטילה זו. ואם אין לו גם מי סודה, וכגון כשהוא על אם הדרך, בשעת דחק כזו יטול ידיו אף במשקאות בעלי צבע, וכגון שכר, קולה, קפה, ותה. אך נכון להחמיר שהקפה והתה יהיו פושרים. וכן מותר ליטול ידיו בשכר ושאר משקין ואין בזה משום ביזוי אוכלים, כיון שצריך לזה ואינו דרך איבוד, וגם אין בהם חשש משום פסול דשינוי מראה. ואם אין לו גם משקין אלו, יטול ידיו במיץ פירות טבעי. ויש אומרים שהיין כשר לנטילה, אלא שאסור לעשות כן שלא יהיה מזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי. [ילקוט יוסף דיני ברהמ״ז וברכות עמ׳ עט, ותשד. שאריית יוסף ח״ג עמ׳ רצה. וע׳ בש״ע סי׳ קס סי״ב. וכיון שכתב הסברא המקילה ביין בלשון רבים, הכי נקטינן. ולהמבואר בהליכו״ע יכול לברך בכל ספק נט״י].

כט מותר ליטול ידים ממיתקן סיפולוקס, באופן שלוחץ על הידית והמים יוצאים בקילוח בבת אחת. וכן מותר ליטול ידים בבקבוק, באופן שהמים יורדים בלא הפסק. [שאר״י ח״ג עמ׳ רצו].

ל שלג וברד וכל דבר שברייתו מן המים, ויש בהם שיעור רביעית, מותר ליטול ידיו מהם, אבל צריך לרסקם. ובשבת אסור לרסקם בידים. ויש אומרים דאם רוצה לטבול ידיו בשלג, גם כן צריך לרסק השלג שיהיה מים, ויש חולקים ואומרים שאם יש חיבור של ארבעים סאה בשלג, אין צריך לרסק השלג לגבי טבילה. ולדינא, הנכון לרסק את השלג וליטול ידיו במים, ולא יכנס לספק ברכות. [ילקוט יוסף, ספר על הל׳ השכמת הבוקר, מהדורת תשס״ד, עמוד שט].

סימן קסא – חציצה בנטילת ידים, ועד היכן נוטלים

א צריך להזהר מחציצה, שכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנטילת ידים. ושמן ונפט או משחה שעל כף היד, [ולא על האצבעות] אף שאין המים הבאים על כף היד מלחלחים את היד, אין בזה חציצה. וכן אם נטל ידיו ולא נתפסו המים בכף היד באיזה מקום, ונשאר שם יבש, אף על פי כן עלתה לו הנטילה. וראה לעיל עמ׳ שנג סעיף ט׳. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד פ׳].

ב צריך לנקות ידיו מלכלוך שתחת הצפורן. וכן צריך להסיר הטבעת בשעת נטילת ידים. אמנם איש שמלאכתו נקיה, ואין דרכו להסיר את טבעתו מאצבעו כלל, מותר לו ליטול ידיו עם הטבעת, אפילו אם היא מהודקת לאצבע. ואפילו אם יש בה אבן טובה. והמחמיר תבוא עליו ברכה. אמנם אם בשביל האבן שיש בטבעת מקפיד להסיר הטבעת שלא תתקלקל במים, צריך להוציא הטבעת קודם הנטילה משום חציצה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד פב].

ג אשה שאינה רגילה להסיר את הטבעת מעל אצבעה בעת עשיית עוגה, וכדומה, מותר לה ליטול את ידיה עם הטבעת, ואין זה נחשב לחציצה, אפילו אם הטבעת מהודקת. ואם יש בטבעת אבן יקרה, שדרכה של האשה להקפיד להסיר את הטבעת כדי שהאבן לא תתקלקל במים, חשיב חציצה, וצריכה להוציא הטבעת קודם הנטילה. ואם אינה מקפידה להוציא לעולם את הטבעת שיש בה אבן מעל ידה, אין זה נחשב חציצה. [ילקוט יוסף, הל׳ ברכות עמ׳ פב].

ד אשה הצובעת את צפרניה לנוי, אין בכך חציצה לענין נטילת ידים. [ילקוט יוסף, שם, עמו׳ פג].

ה צבע החינה שנוהגות איזה נשים לצבוע לפני חתונת קרובותיהן, אינו חוצץ לנטילת ידים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד פג].

ו מי שעוסק בצביעת תפילין, וכל השבוע אינו מקפיד לרחוץ ידיו מהדיו שעל גבי ידיו, יש אומרים שישתדל לנקות את הדיו מעל ידיו עד כמה שאפשר, ויותר אינו חוצץ. אבל בשבת וחג שדרכו להקפיד על ניקיון ידיו, יש לחוש בזה לחציצה. [ילקוט יוסף, ח״ג הלכות ברכות עמ׳ פג].

ז מי שיש לו מכה בידיו, והניח רטיה של בד מסביב, שלא על מקום המכה ממש, אם יכול להוציא הרטיה בשעת נטילת ידים, יוציא הרטיה ויטול ידיו ויברך על נטילת ידים. אבל אם אינו יכול להוציא הרטיה, אינו רשאי לברך על נטילת ידים, כיון שאין הרטיה מונחת רק על מקום המכה, אלא אף על הבשר שמסביבה. ואם המכה היא רק על יד אחת, יעטוף אותה יד במפה, ויטול ידו השניה, ויברך על נטילת ידים. [הליכות עולם חלק א׳ עמ׳ שכג. ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד פד. וראה בש״ע סי׳ קסא, ובמשנ״ב סי׳ קסב ס״ק סט].

ח מי שידו האחת מלאה בחבורות, וכרוכה כולה בתחבושת, ואוכל ביד השניה, חייב ליטול את ידו השניה לסעודה, ויברך על נטילת ידים. ומי שיש לו מכה בכף ידו, או בגב ידו, ואינו יכול ליטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, רשאי לברך על נטילת ידים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד פד. הליכות עולם ח״א עמוד שכו].

ט וכן מי שיש לו גבס על כל כף ידו האחת, נוטל ידו השניה למצות נטילת ידים לסעודה, ויברך בנוסח הרגיל ״על נטילת ידים״, אף על פי שאינו נוטל אלא רק יד אחת. [ואם אין הגבס על כל כף היד, יכסה את כף ידו במפה, ויטול ידו השניה ויברך]. ומכל מקום בדיעבד שטעה ובירך על נטילת יד, ולא תיקן בתוך כדי דיבור, יצא ידי חובה, ולא יחזור לברך. [ילקוט יוסף על הלכות ברכת המזון וברכות, עמוד פה. יביע אומר ח״י בהערות לרב פעלים אורח חיים סימן ח].

י חולה שיש בו סכנה האוכל ביום הכפורים, צריך ליטול ידיו כל פרק היד עד הזרוע, ולא יברך על נטילת ידים, אם אינו אוכל שיעור כביצה בתוך כדי אכילת פרס. ואם הרופא ציוה עליו לאכול שיעור כביצה בכדי אכילת פרס, וטוען שאם לא יאכל כן יבא לידי סכנה, חייב לשמוע לרופא אם טוען כן, ולא יאכל לשיעורין, ואז נוטל ידיו ומברך. ומברך פעם אחת על האכילה הראשונה, ובסוף כל מה שהוצרך לאכול מברך ברכת המזון, ובברכת המזון יאמר יעלה ויבא, ויזכיר ביום הכפורים הזה ביום סליחת העון הזה. ואם שכח ולא אמר יעלה ויבא, אינו חוזר. [ילקו״י הלכות ברכות עמו׳ פה. ילקו״י מועדים עמו׳ צח. חזון עובדיה ימים נוראים עמו׳ שח, וזה דלא כמו שנתבאר בהלכה למעלה בהליכות עולם ח״ב עמוד קסג, דביוהכ״פ נוטל עד סוף קשרי אצבעותיו].

סימן קסב – הגבהת הידים בנטילה

א הנוטל ידיו צריך להגביה את ידיו למעלה, כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. ואם שפך על שתי ידיו רביעית בפעם אחת, כיון שאין שם מים טמאים כלל, אין צריך להגביה את ידיו. וכן המטביל ידיו, או אם נוטלן עד פרק הזרוע, [והיינו שנוטל כל היד עד מקום חיבור כף היד עם הזרוע], אין צריך להגביה ידיו למעלה. ומכל שכן לפי המנהג שאנו נוהגים ליטול ידיו שלש פעמים, שאין צריך להחמיר לגביה את ידיו. [ילקוט יוסף הלכות ברכות עמו׳ פז]. ועל פי הסוד יש להגביה הידים אחר הנטילה, בעת שמברך, בכל אופן. [כף החיים שם אות א׳].

ב אם נטל יד אחת ונגע בה בידו השניה שעדיין לא נטלה, לא הועילה לו נטילה זו, וצריך לנגבה ולחזור וליטול. ואם כבר בירך, יטול בלי ברכה. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז וברכות עמוד פח].

ג מי שנטל ידיו ולפני הניגוב אדם אחר שלא נטל ידיו נגע בידיו הרטובות, צריך לחזור וליטול שוב. ואם כבר בירך על נטילת ידים, ולפני הניגוב נגע בו מי שלא נטל ידיו, יחזור ויטול ידיו בלא ברכה. ואם שפך על כל יד רביעית בבת אחת, לדעת מרן הש״ע א״צ לנגב ולחזור ליטול ידיו. וכ״ד האליה רבה והנשמת אדם, והמאמר מרדכי, והגר״ז, ובא״ח. אבל לדעת המג״א וכה״ח צריך שינגב ויחזור ליטול בלא ברכה. והעיקר כדעת מרן. אך לכתחלה יזהר בזה. [ילקו״י עמו׳ פח].

ד יש אומרים שצריך לנגב את הידים אחר שנגעו בידית הכלי הרטובה, קודם שיטול את ידיו, או לנגב את ידית הכלי שנוטלים בו ידים, ונכון לנהוג כן, ולנגב הידים מהרטיבות שאחזה בהם מאחיזת הכלי. אולם אם שופך על ידיו רביעית מים בבת אחת, אפילו אם היו ידיו רטובות מהידית, אין בכך כלום, שרביעית המים הבאים על ידיו מטהרות את ידיו. [ילקו״י שם עמו׳ נא ופט].

סימן קסג-קסד – מי שאין לו מים, והמאכיל לאחרים

א אם אין מים מצויים לפניו בריחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל אחד, כורך ידיו במפה ואוכל פת, או דבר שטיבולו במשקה. ולכן הנוסע במכונית ורוצה לאכול תוך כדי נסיעתו, אם יודע שיש לפניו בדרך מים ליטול את ידיו בריחוק ד׳ מילין, ימתין כדי שיטול ידיו כדת, ואם לאו כורך מפה על ידיו ואוכל. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד צ׳].

ב המאכיל לאחרים אינו צריך נטילה, אבל האוכל צריך נטילת ידים אף על פי שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל. וכן מי שאוכל את הפת על ידי מזלג וכדומה, חייב בנטילת ידים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד צא].

ג מי שהגיע לביתו אורח מכובד שאינו שומר תורה ומצוות, והזמינוהו לסעוד בביתו, נכון שיבקש ממנו בלשון רכה שיטול ידיו ויברך כדת. ואם אי אפשר לו לבקש ממנו דבר זה, או שמן הסתם לא ישמע לו לעשות כן, ויש לאורח זה הוקרה לתורה ולומדיה, ואם לא יגישו לפניו לאכול יתכן שיתרחק יותר מהתורה, ויבא לידי שנאה לשומרי תורה, מותר לכבדו באכילה ושתיה, אף שאינו מברך ואינו נוטל את ידיו. ואם אפשר יאמר לו שיכוין לברכת המוציא שבעל הבית מברך, וכן לברכת המזון, וייצא ידי חובה מדין שומע כעונה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמ׳ צא].

ד בתי מלון ומסעדות שהמאכל והמשקה ניתן לבאים בתשלום, מותר למכור מאכל ומשקה גם לחילוניים שאין מקפידים ליטול את ידיהם קודם אכילת פת, או לברך קודם ואחר האכילה. וכן מותר להשכיר להם אולם שמחות לצורך עריכת חגיגת נישואין וכדומה. [שם, עמ׳ צג בהערה].

ה מי שנגע באמצע הסעודה בידו אחת במקומות המכוסים, או חיכך בראשו במקום שדרכו להיות מכוסה, אם רוצה להמשיך לאכול נכון להחמיר ליטול ב׳ ידיו, בלי ברכה. אבל אם בדעתו לאכול פירות ומגדנות בלבד, או לשתות, די שיטול אותה היד בלבד. [ילקו״י שם, עמ׳ צד].

ו נכון להחמיר שלא לגעת באמצע הסעודה בתפילין ובספר תורה, או במגילת אסתר, כדי שלא יצטרך ליטול ידיו. ומכל מקום אם רצה שלא ליטול ידיו, יש לו על מה שיסמוך. אבל בשאר ספרי קודש המודפסים, אין שום איסור לגעת בהם באמצע הסעודה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד צה. חזון עובדיה על הלכות פסח, מהדורת תשל״ט, עמוד רנו. ובמהדורת תשס״ג, עמוד סד. הליכות עולם חלק א׳ עמוד שמא].

סימן קסה – העושה צרכיו ורוצה לאכול

א אם הוצרך לנקביו ורוצה לאכול מיד, יטול ידיו בסירוגין ג׳ פעמים, ויכוין בנטילה זו אדעתא דהכי שרוצה לאכול, ויברך על נטילת ידים וינגב, ומיד יברך אשר יצר. ואין ברכה זו חשובה כהפסק בין הנטילה לבציעת הפת, שבלאו הכי מעיקר הדין לדעת מרן מותר להפסיק בין הנטילה לברכת המוציא, כאשר יבואר להלן. ואם אינו חושש שישכח מלברך ברכת אשר יצר, יאכל כזית של המוציא, ואחר כך יברך אשר יצר. ומה שכתבו בכמה אחרונים שיטול ידיו לעשיית צרכיו, ויברך אשר יצר, ואחר כך יחכך ידיו במקומות המכוסים שבגופו, ושוב יטול ידיו ויברך על נטילת ידים, אין זה נכון לנהוג כן לפי ההלכה, שמכניס עצמו בידים לספק ברכה שאינה צריכה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות, עמוד צו].

ב אם רבים מסובין בסעודה, הגדול נוטל ידיו תחלה, ויש שהחמירו על עצמם ליטול באחרונה משום הפסק, ומיהו אם נטל בראשונה והמתין עד שבני הבית יטלו את ידיהם, לא חשיב הפסק. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד צז].